

Assessing Social Capital in Educational Success: A Study Based on School Leaders' Perspectives

S. Moradkhah^{*1}, F. Yazdan Seta², P. Mohammadi³

1. Ph.D Student in Educational Administration of Kurdistan University, Sanandaj. Iran (Corresponding Author).

2. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Saghez Branch, Islamic Azad university (IAU), Saghez, Iran.

3. PhD in Educational Management, Faculty of Humanities, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

Abstract

Keywords:

Social Capital,
Educational Managers,
Culture Management,
Lived Experience,
Schools.

Corresponding Author:

sirous.moradkhah@gmail.
com

Received:

26/11/2024

Accepted:

18/12/2024

Publisher:

Farhangian University

Objectives: The social capital of school administrators plays a key role in the success of schools. Principals with high levels of social capital create a collaborative and collaborative school environment through effective communication with teachers, students, parents, and the local community.

Methods: This phenomenological research deals with the conceptualization of social capital among educational managers in schools. The research field of Kurdistan province and the potential participants were all educational managers in Sanandaj city, 17 of whom were selected purposefully (heterogeneous) and invited to participate using a semi-structured interview protocol.

Findings: Based on the data analysis, a hierarchy of five levels was identified for the ways of experiencing and understanding social capital in order to define this concept as social capital as a generator of trust, as a network of colleagues, as belonging to the organizational culture, as participation in the discourse. Scientific and describe it as the creation of a scientific community.

Conclusion: The four components of awareness, i.e. frame, relationship, goal and result, form the hierarchy structure. The findings of this research show the educational policy makers what social capital is like for school administrators.

© The Author(s).

Article type:

Research Article

Citation (APA): Moradkhah, S., Yazdan Seta, F. & Mohammadi, P. (2025). Assessing Social Capital in Educational Success: A Study Based on School Leaders' Perspectives. *Internship Studies in Teacher Training*, 2(2), 60-81.

DOI: 10.48310/istt.2024.17675.1114

سنجش مفهوم سرمایه اجتماعی در موفقیت مدارس: مطالعه‌ای بر اساس تجربه مدیران

سیروس مرادخواه^{۱*}، فاروق یزدان ستا^۲ و پروانه محمدی^۳

۱. دانشجوی دکترای مدیریت آموزشی دانشگاه کردستان، سنندج، ایران (نویسنده مسئول).

۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد سقز، دانشگاه آزاد اسلامی، سقز، ایران؛

۳. دانش‌آموخته دکترای مدیریت آموزشی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

چکیده

اهداف: سرمایه اجتماعی مدیران مدارس نقش کلیدی در موفقیت مدارس ایفا می‌کند. مدیرانی که دارای سطح بالایی از سرمایه اجتماعی هستند، از طریق ایجاد ارتباطات مؤثر با معلمان، دانش‌آموزان، والدین و جامعه محلی، محیط همکارانه و مشارکتی در مدرسه ایجاد می‌کنند.

روش‌ها: این پژوهش پدیدارنگارانه به مفهوم‌سازی سرمایه اجتماعی میان مدیران آموزشی در مدارس ابتدایی می‌پردازد. مشارکت‌کنندگان بالقوه تمامی مدیران آموزشی در مقطع ابتدایی در شهر سنندج بودند که ۱۷ نفر از آنان به‌صورت هدفمند (ناهمگن) انتخاب و با استفاده از یک پروتکل مصاحبه نیمه‌ساختاریافته دعوت به مشارکت شدند.

یافته‌ها: بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌ها، سلسله‌مراتبی از پنج طبقه برای راه‌های تجربه و درک سرمایه اجتماعی شناسایی شد تا این مفهوم را به سرمایه اجتماعی به‌عنوان مولد اعتماد، به‌عنوان شبکه همکارانه، به‌عنوان تعلق به فرهنگ‌سازمانی، به‌عنوان مشارکت در گفتمان علمی و به‌عنوان خلق اجتماع علمی توصیف کنند.

نتیجه‌گیری: چهار مؤلفه آگاهی یعنی چارچوب، ارتباط، هدف و نتیجه، ساختار سلسله‌مراتب را شکل می‌دهند. یافته‌های این پژوهش به سیاست‌گذاران آموزشی نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی به مدیران در مدارس چگونه است.

کلیدواژه‌ها:

سرمایه اجتماعی،
مدیران آموزشی،
مدیریت فرهنگ،
تجربه زیسته،
مدارس.

رایانامه:

sirous.moradkhah@gmail.com

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۹/۰۶

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۹/۲۸

ناشر: دانشگاه فرهنگیان

© نویسندگان

نوع مقاله: پژوهشی

استناد به این مقاله: مرادخواه، سیروس؛ یزدان ستا، فاروق و محمدی، پروانه. (۱۴۰۳). سنجش مفهوم سرمایه اجتماعی در موفقیت مدارس: مطالعه‌ای بر اساس تجربه مدیران. *تجارب معلمی و مطالعات کارورزی*، ۲(۲)، ۶۰-۸۱.

DOI: 10.48310/istt.2024.17675.1114

مقدمه

سرمایه اجتماعی به عنوان یک مفهوم کلیدی در علوم اجتماعی، به شبکه‌های روابط اجتماعی، اعتماد متقابل و هنجارهای مشترک اشاره دارد که به تسهیل همکاری و هماهنگی بین افراد کمک می‌کند. در حوزه آموزش، سرمایه اجتماعی به عنوان عاملی کلیدی در بهبود عملکرد مدارس و ارتقای کیفیت آموزشی شناخته می‌شود. مدارس به عنوان نهادهای اجتماعی، محیطی غنی برای شکل‌گیری و توسعه سرمایه اجتماعی هستند. روابط بین دانش‌آموزان، معلمان، والدین و سایر اعضای جامعه مدرسه، می‌تواند بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، محیط یادگیری و درنهایت، موفقیت کلی مدرسه تأثیر بگذارد.

مدیران آموزشی به عنوان رهبران مدارس، نقش مهمی در ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی ایفا می‌کنند. درک تجربیات و دیدگاه‌های آن‌ها می‌تواند به طراحی برنامه‌ها و سیاست‌های مؤثر برای تقویت سرمایه اجتماعی در مدارس کمک کند.

با این حال، درک عمیق از تجربیات زیسته مدیران آموزشی در رابطه با مفهوم‌سازی و کاربرد سرمایه اجتماعی در مدارس ایران، همچنان نیازمند پژوهش‌های بیشتری است (Adam and Kobatek, 2014).

مفهوم سرمایه اجتماعی همسو با سایر سرمایه‌ها و بلکه مهم‌تر از همه آن‌ها، نقشی بنیادین در دستیابی جوامع به توسعه و پیشرفت ایفا می‌کند. سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از عوامل کلیدی در بهبود عملکرد و کارایی سازمان‌ها شناخته شده است (Plegens, 2011; Duffer, Parcell and Trautman, 2013). سرمایه اجتماعی به عنوان یک مفهوم چندبعدی شامل ابعادی چون روابط، اعتماد، هنجارها و مشارکت اجتماعی است (Coleman, 1988). در محیط مدارس، سرمایه اجتماعی به شبکه‌های روابط میان مدیران، معلمان، دانش‌آموزان و والدین اشاره دارد که می‌تواند به عملکرد بهتر مدرسه و بهبود نتایج آموزشی دانش‌آموزان منجر شود (Adam and Kobatek, 2014). مطالعات نشان می‌دهند که مدیران مدارس با برخورداری از سطح بالای سرمایه اجتماعی قادر خواهند بود تا به ایجاد جو مثبت و حمایتی در مدرسه کمک کنند و همکاری و هماهنگی بیشتری را میان معلمان، دانش‌آموزان و والدین ایجاد نمایند (Lindek et al., 2016). برخی پژوهش‌ها نیز نشان داده‌اند که مدیرانی که درک بهتری از سرمایه اجتماعی داشته‌اند، توانسته‌اند به بهبود فرایندهای یادگیری و افزایش مشارکت اعضای مدرسه کمک کنند (Van Sloot et al., 2013).

با این حال، به نظر می‌رسد مفهوم سرمایه اجتماعی در میان مدیران مدارس کمتر شناخته شده است و آن‌ها ممکن است درک کاملی از این مفهوم و ابعاد آن نداشته باشند؛ بنابراین، مفهوم‌سازی سرمایه اجتماعی در میان مدیران مدارس می‌تواند زمینه را برای درک بهتر آن‌ها از این مفهوم و به کارگیری راهکارهای مناسب برای ارتقای سرمایه اجتماعی در مدرسه فراهم آورد. در محیط‌های آموزشی، سرمایه اجتماعی مدیران می‌تواند نقش مهمی در تقویت همکاری، اعتماد و تعاملات مثبت بین اعضای مدرسه ایفا کند. از سوی دیگر مطالعات (White, 2000; Minkler, 2014) نشان می‌دهد مدیریت آموزشی می‌تواند با ایجاد و تقویت ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهای مطلوب می‌تواند به افزایش سرمایه اجتماعی کمک کند. برای اولین بار در سال ۱۹۸۶) Bourdieu (تفسیر مدرنی از اصطلاح سرمایه اجتماعی را ارائه کرد. او سرمایه اجتماعی را به عنوان «مجموعه‌ای از منابع بالقوه و فعلی که به عضویت در یک گروه مرتبط است» تعریف کرد و اشاره کرد که اعضا با حمایت از یکدیگر، سرمایه اجتماعی را ایجاد می‌کنند؛ بنابراین، تأکید بوردیو در تعریف خود بر روی شبکه‌های اجتماعی بود که دسترسی به منابع گروهی را فراهم می‌کند. مطالعات قبلی نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی مدیران بر عملکرد سازمان تأثیرگذار است (Ferris et al., 2017). مفهوم سرمایه اجتماعی در چند دهه اخیر موضوع توجه بسیاری از محققان در زمینه مدیریت آموزشی بوده است (Dika & Singh, 2022; Lin, 2017). سرمایه اجتماعی به عنوان «ویژگی‌های سازمان

اجتماعی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌های همکاری که می‌توانند موجب بهبود عملکرد جمعی شوند» تعریف شده است (Nahapiet & Ghoshal, 1998, p. 243). در محیط مدارس، سرمایه اجتماعی به‌عنوان عاملی مهم در افزایش کارایی و اثربخشی سازمانی موردتوجه قرار گرفته است (Leana & Pil, 2019). با وجود اهمیت سرمایه اجتماعی در بهبود عملکرد مدارس، درک و مفهوم‌سازی آن توسط مدیران مدارس همچنان چالش‌برانگیز است (Akram et al., 2020; Dika & Singh, 2022). این امر ناشی از پیچیدگی و چندبعدی بودن مفهوم سرمایه اجتماعی است (Lee & Nie, 2017). همچنین، تفاوت‌های فردی و سازمانی میان مدارس، درک و تفسیر مدیران از این مفهوم را متفاوت ساخته است (Penuel et al., 2019). به‌منظور رفع این شکاف، مطالعات جامع‌تری در زمینه مفهوم‌سازی سرمایه اجتماعی از دیدگاه مدیران مدارس ضروری است.

طی دو دهه گذشته سرمایه اجتماعی به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین مفاهیم سازمانی در نظر گرفته شده است که از بهر آن می‌توان تفاوت در سطح توسعه اجتماعی-اقتصادی محله‌ها، سازمان‌ها، مناطق یا کل کشورها خاص را توضیح داد (Meagher and Hookpine, 2021). این نوع جدید سرمایه به‌عنوان منبع مهمی از افراد و گروه‌های اجتماعی در نظر گرفته می‌شود که بر رشد اقتصادی، شیوه‌های دموکراتیک، کیفیت حکمرانی و کیفیت زندگی (مثلاً سطح سلامت یا جرم) تأثیر می‌گذارد. به گفته Halstead و همکاران (۲۰۲۲) «سرمایه اجتماعی ما را باهوش‌تر، سالم‌تر، امن‌تر، ثروتمندتر و بهتر قادر می‌سازد تا یک دموکراسی عادلانه و باثبات را اداره کنیم». کلمن، یکی دیگر از محققین کلاسیک سرمایه اجتماعی، به نقش آن در تسهیل دستیابی به اهدافی اشاره می‌کند که در غیاب آن نمی‌توان به آن‌ها دست یافت و یا تنها با هزینه‌های بالاتر قابل دستیابی بود. این جوهر سرمایه اجتماعی است که به‌عنوان «شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای اعتماد و تعامل متقابل که از طریق این شبکه‌ها شکوفا می‌شوند» درک می‌شود (White, 2000).

خارج از جنبه‌های ساختاری (پیوندها) و هنجاری (اعتماد) سرمایه اجتماعی، می‌توان دو نوع اصلی آن را متمایز کرد. اولی که شامل پیوندهای قوی و اعتماد شخصی است، به‌عنوان سرمایه اجتماعی تعاملی معروف است، درحالی‌که دومی با پیوندهای ضعیف و اعتماد اجتماعی (یا تعمیم‌یافته) به‌عنوان سرمایه اجتماعی پل ارتباطی مشخص می‌شود (Halstead et al., 2022). اولی مربوط به خانواده، دوستی نزدیک یا روابط همسایگی است، دومی به پیوندهای سست‌تر با آشنایان یا اعضای انجمن‌ها (Gittel and Vidal, 1998). در زمینه توسعه فرهنگی، سرمایه پل ارتباطی اغلب بارزتر تلقی می‌شود، زیرا دسترسی به منابع جدیدی را که در شبکه‌های بسته‌تر پیوندهای قوی‌تر در دسترس نیستند، تسهیل می‌کند. سرمایه پیوند بیش‌ازحد ممکن است خلاقیت، نوآوری و روحیه کارآفرینی را محدود کند. این ممکن است منجر به اجتناب از تماس با دیگران شود که دسترسی به منابع خارجی اقتصادی و سرمایه انسانی را محدود می‌کند (Ports, 1998).

باین‌حال، همان‌طور که توسط Plaguenes (2011) تأکید شده است، تعادل بین هر دو شکل سرمایه اجتماعی که او از آن به‌عنوان «جایگزینی» و «خودمختاری» یاد می‌کند، بیشترین کمک را برای تحقق اهداف توسعه دارد.

پیچیدگی مفروضات فوق این است که مشاهده سرمایه اجتماعی ساختاری یک مدرسه به‌عنوان یک کل دشوار است و حتی بیشتر قابل‌اندازه‌گیری است زیرا جزء ویژگی روابط بین فردی در فرآیند آموزش است که مبتنی بر دستاوردهای فردی است.

در تعریف سرمایه، علاوه بر سرمایه مالی و فیزیکی، سرمایه انسانی و اجتماعی نیز مدنظر قرار می‌گیرد. در رشته‌های مختلف از جامعه‌شناسی، اقتصاد و علوم سیاسی بر اهمیت سرمایه اجتماعی تأکید دارند (Yamor, 2017)، سرمایه اجتماعی می‌تواند نقش مهم‌تری نسبت به سرمایه انسانی و فیزیکی داشته باشد و به سازمان‌ها

کمک کند تا به اهداف خود دست یابند. چنانکه مفهوم سرمایه اجتماعی در دهه ۱۹۹۰ مورد توجه قرار گرفت و از آن پس در مقالات و پایان‌نامه‌ها، به‌ویژه در رشته‌های اقتصاد، آموزش، سیاست و جامعه‌شناسی با آثار اندیشمندان نظیر بوردیو، فوکویاما و پوتنام، مورد بحث و بررسی قرار گرفته است (Chu, Feng and Lai, 2018). از سوی دیگر بوردیو، سرمایه اجتماعی را به‌عنوان مجموع منابع بالقوه یا بالفعل فرد در یک شبکه پایدار از روابط کم‌وبیش نهادینه‌شده برای دسترسی به اطلاعات و منابع مختلف تعریف می‌کند (Bourdieu and Wauquant, 1992). در تحقیقی Galgesi and Kavolenin (۲۰۱۴) هم آن را به‌عنوان مجموع منابع بالقوه و واقعی که در درون یک واحد نهادینه‌شده و برآمده از روابط اجتماعی و فردی است، تعریف می‌کنند.

در تحقیقی (Bantam, 1999; Chu, 2003) سرمایه اجتماعی را در سه بعد تقسیم‌بندی کرده است: بُعد ساختاری: شامل الگوهای ارتباطی و تعاملات اجتماعی در میان افراد و گروه‌ها مرتبط با ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی مانند چگالی، قدرت، پیوندها و غیره. بُعد شناختی: مربوط به منابع ذهنی مشترک بین افراد مانند زبان، کدها، داستان‌ها و تاریخ مشترک ایجاد معنا و درک مشترک بین افراد. بُعد ارتباطی: شامل نوع و کیفیت روابط بین افراد مانند اعتماد، هنجارها و تعهدات نشان‌دهنده کیفیت روابط و تعامل اجتماعی. بر اساس رویکرد پیر بوردیو، سرمایه اجتماعی را می‌توان در سه سطح مختلف تقسیم‌بندی کرد:

سطح فردی: سرمایه اجتماعی به‌عنوان منبعی برای افراد برای دستیابی به اهداف خود مرتبط با حجم و کیفیت روابط و شبکه‌های اجتماعی فرد. **سطح گروهی:** سرمایه اجتماعی به‌عنوان منبعی برای گروه‌ها و جوامع برای دستیابی به اهداف مشترک مرتبط با میزان همبستگی درون گروهی و اعتماد بین اعضا. **سطح ساختاری:** سرمایه اجتماعی به‌عنوان منبعی برای کل ساختار اجتماعی مرتبط با شبکه‌های اجتماعی فراگیر و روابط بین نهادهای اجتماعی.

بر اساس مطالعات انجام‌شده، مدیران مدارس متفاوت برداشت‌ها و تجربیات گوناگونی از سرمایه اجتماعی در محیط مدرسه دارند که ناشی از عوامل مختلفی است: ویژگی‌های فردی مدیران: مطالعات نشان می‌دهد که تجربه مدیریتی، سن و سابقه کاری آن‌ها، میزان تحصیلات و داشتن دوره‌های آموزشی در زمینه سرمایه اجتماعی، بر درک و تفسیر آن‌ها از این مفهوم تأثیر می‌گذارد (Lee & Nie, 2017; Penuel et al, 2019). برخی مدیران باتجربه، سرمایه اجتماعی را به‌عنوان یک مفهوم چندبعدی درک می‌کنند که مؤلفه‌های آن شامل اعتماد، هنجارها و شبکه‌های همکاری است (Nahapiet & Ghoshal, 1998). در مقابل، مدیران کم‌تجربه عموماً سرمایه اجتماعی را به‌صورت یک مفهوم محدودتر و تک‌بعدی تفسیر می‌کنند. زمینه و بافت مدرسه: ویژگی‌های مدرسه از جمله اندازه، موقعیت جغرافیایی، ترکیب جمعیت دانش‌آموزان و معلمان و فرهنگ حاکم بر آن بر نوع برداشت مدیران از سرمایه اجتماعی تأثیر می‌گذارد (Leana & Pil, 2019; Penuel et al., 2019). مدیران مدارس واقع در مناطق محروم یا با جمعیت دانش‌آموزی ناهمگن، معمولاً سرمایه اجتماعی را به‌صورت چالش‌برانگیزتری درک می‌کنند. سیاست‌های آموزشی و حمایت‌های سازمانی: سیاست‌های آموزشی حاکم بر مدارس و میزان حمایت‌های سازمانی از مدیران در توسعه سرمایه اجتماعی، بر برداشت آن‌ها از این مفهوم تأثیرگذار است (Akram et al., 2020; Dika & Singh, 2022). همچنین (Birasnav, Gantasala, & Singh (2023) در پژوهشی تحت عنوان رهبری کیفیت جامع و نوآوری سازمانی، نقش سرمایه اجتماعی در مدارس آمریکا نشان دادند که رهبران و مدارس با کیفیت جامع از توسعه سرمایه اجتماعی در مدارس خود حمایت می‌کنند و چنین توسعه سرمایه اجتماعی برای بهبود نوآوری سازمانی بسیار مفید است جالب‌توجه این است که توسعه سرمایه اجتماعی به‌واسطه رابطه بین رهبری مدرسه با کیفیت جامعه و نوآوری سازمانی مشخص شده است.

مدیرانی که از حمایت‌های سازمانی و آموزش‌های مناسب در این زمینه برخوردارند، به‌طور کلی درک عمیق‌تری از سرمایه اجتماعی دارند. در مجموع، این عوامل فردی، سازمانی و محیطی موجب می‌شود که مدیران آموزشی برداشت‌ها و تجربیات متفاوتی از سرمایه اجتماعی در بافت مدرسه داشته باشند. بررسی این تفاوت‌ها می‌تواند به درک بهتر و مدیریت مؤثرتر سرمایه اجتماعی در مدارس کمک کند.

سؤال پژوهش: مدیران مدرسه در مقطع ابتدایی چه تجربیات متفاوتی از سرمایه اجتماعی را در بافت مدرسه بازگو کردند؟

پیشینه پژوهش

دو پژوهش اخیر، عبدالزاده و همکاران (۱۴۰۳) و مفاخری و محمدی (۱۴۰۳)، به بررسی نقش حیاتی سرمایه اجتماعی در بهبود کیفیت آموزش و پرورش پرداخته‌اند. پژوهش اول با تمرکز بر آسیب‌های سرمایه اجتماعی در مدارس، مواردی همچون مشکلات ارتباطی، نبود برنامه‌های منسجم و ساختارهای ضعیف را شناسایی کرده است. در مقابل، پژوهش دوم به ارتباط مستقیم بین سرمایه اجتماعی معلمان و اثربخشی آموزشی آن‌ها پرداخته و نشان داده است که معلمان با سرمایه اجتماعی بالاتر، عملکرد بهتری دارند. با ترکیب نتایج این دو پژوهش، می‌توان نتیجه گرفت که تقویت سرمایه اجتماعی در مدارس از طریق کاهش آسیب‌ها، بهبود روابط بین افراد و ایجاد جو همکاری، به ارتقای کیفیت آموزش و پرورش کمک شایانی می‌کند. همچنین، عوامل دیگری مانند تحصیلات و درآمد نیز بر سرمایه اجتماعی و در نتیجه، اثربخشی آموزشی تأثیرگذار هستند (Abdulzadeh, Sohroun, & Yarmohammadzadeh, 2024).

حسنوندیان، رنجبر و بهشتی نیا (۱۴۰۳) در پژوهشی که انجام داده‌اند، به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه در ایران پرداخته‌اند. نویسندگان با نگاهی به تحولات جهانی و تغییر نگرش به توسعه، بر اهمیت سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک عامل کلیدی در پیشرفت جوامع تأکید کرده‌اند. طبق یافته‌های این پژوهش، سرمایه اجتماعی از طریق ایجاد اعتماد، انسجام اجتماعی و افزایش مشارکت شهروندان، می‌تواند به بهبود وضعیت اقتصادی و توسعه همه‌جانبه منجر شود. با این حال، نتایج نشان می‌دهد که سطح سرمایه اجتماعی در ایران نسبتاً پایین است و این امر یکی از دلایل مشکلات اقتصادی کشور محسوب می‌شود. به همین دلیل، نویسندگان بر لزوم تقویت سرمایه اجتماعی در ایران تأکید کرده و راهکارهایی مانند افزایش اعتماد عمومی، حمایت از نهادهای مدنی و ترویج هنجارهای اجتماعی مشترک را پیشنهاد داده‌اند (Hassanvandian, Ranjbar & Beheshtinia, 2024).

صیادی و سلیمانی (۱۳۹۹) پژوهشی «تحت عنوان ادراک تجارب زیستی معلمان دوره ابتدایی از مدیران موفق در شرایط بحران» نشان دادند مقوله‌های عوامل فردی و عوامل ساختاری به‌عنوان شرایط علی، مقوله‌های امکانات و تجهیزات، فرهنگ خلاق و نوآوری به‌عنوان شرایط زمینه‌ای، مقوله‌های انسجام درونی مدرسه، ماهیت بحران و نحوه برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی به‌عنوان شرایط مداخله‌گر، مقوله نظارت و بازخورد مستمر، هدف‌گذاری، جهت‌دهی و هدایت به‌کارگیری رویکردهای نوین آموزشی تدوین و طراحی برنامه‌های آموزشی مقابله‌ای به‌عنوان راهبردها و مقوله توسعه حرفه‌ای، خلق سرمایه اجتماعی؛ رهبری تیمی و انعطاف‌پذیری به‌عنوان پیامد موفقیت مدیران مدارس در شرایط بحران شناسایی شده‌اند.

در مطالعه‌ای که توسط نوری و همکاران (۲۰۲۰) انجام شد، به بررسی نقش سرمایه اجتماعی در بهبود عملکرد مدیران مدارس پرداخت. این مطالعه نشان داد که سرمایه اجتماعی مدیران مدارس با ابعادی چون اعتماد،

همکاری و شبکه‌های اجتماعی، به‌طور مثبت و معناداری بر عملکرد آن‌ها تأثیر می‌گذارد (نوری و همکاران، ۲۰۲۰).

بر اساس مطالعه‌ی انجام‌شده توسط (کنجکاو منفرد و مهارت در سال، ۱۴۰۲)، هدف بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی (ساختاری، شناختی و ارتباطی) بر گرایش کارآفرینانه، خلاقیت و عملکرد سازمانی در دانشگاه یزد بود. نتایج نشان داد که نقش واسطه‌ای مدیریت دانش و ابعاد ساختاری، شناختی و ارتباطی سرمایه اجتماعی در دانشگاه بر مدیریت دانش تأثیر مهمی دارد. علاوه بر این، حضور سرمایه اجتماعی منجر به بهبود مدیریت دانش در دانشگاه شده و باعث افزایش کارآفرینی، خلاقیت و عملکرد سازمانی می‌گردد.

عبداللهی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی نشان دادند که در تأثیر سرمایه اجتماعی بر بهره‌وری نیروی انسانی، هوش هیجانی نقشه تعدیلگر دارد.

حاج رحیمی و برچخور (۱۴۰۰) در پژوهشی نشان دادند که در بحران همه‌گیری کووید ۱۹ رابطه مثبت و معنی‌داری میان سرمایه اجتماعی و حمایت اجتماعی ادراک‌شده دانش‌آموزان متوسطه دوم وجود دارد. حیدری (۱۴۰۰) در تحقیقی که با هدف بررسی ارتباط میان رضایت شغلی، هوش هیجانی و سرمایه اجتماعی بر روی ۲۶۵ نفر از معلمان تربیت‌بدنی استان البرز انجام داد به این نتیجه دست یافت که میان هوش هیجانی و رضایت شغلی، هوش هیجانی و سرمایه اجتماعی، رضایت شغلی و سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. در مطالعه‌ای که فرهمندپور (۱۴۰۰) بر روی معلمان انجام داد دریافت که ارتباط مثبت و معنی‌داری میان سرمایه اجتماعی با اثربخشی آموزشی معلمان وجود دارد. حمید، بن و احمد (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای کمی میان اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های دولتی شهر کویته نشان دادند که بین عزت‌نفس، سرمایه روان‌شناختی، سرمایه اجتماعی و رضایت شغلی اعضای هیئت‌علمی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد و همچنین سرمایه اجتماعی نقش واسطه‌ای بین سرمایه روان‌شناختی، عزت‌نفس و رضایت شغلی اعضای هیئت‌علمی دارد. رفیق، غفار و زمان (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای که با عنوان تأثیر سرمایه اجتماعی معلمان بر عملکرد حرفه‌ای آن‌ها در مدارس متوسطه دولتی انجام دادند دریافتند معلمانی که سرمایه اجتماعی قوی‌تری دارند تمایل و مشارکت بالایی از خود نشان می‌دهند، بیشتر به فعالیت‌های برنامه درسی و برنامه‌های مشترک علاقه‌مند هستند و در نتیجه عملکرد حرفه‌ای آن‌ها نسبت به دیگر معلمان بهتر است. دمیر^۱ (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای نظام‌مند به‌عنوان نقش سرمایه اجتماعی برای یادگیری حرفه‌ای معلم و موفقیت دانش‌آموز نشان داد که سرمایه اجتماعی معلم با پنج دسته از نتایج مرتبط است؛ توسعه حرفه‌ای معلم، اجرای تغییر، حفظ معلم و رضایت شغلی، معرفی معلمان جدید و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهند که ساختارهای سازمانی مختلف مدارس ممکن است ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی مانند پیوند، پل زدن و ارتباط را تقویت کنند.

در پژوهشی (Bozert, Froehlich, Riley and Gallant, 2021) با روش کمی که به بررسی تأثیر بالقوه سرمایه اجتماعی شامل سرمایه اجتماعی داخلی و خارجی بر بهزیستی مدیران پرداختند به این نتیجه دست یافتند که مدیرانی که سطوح بالاتری از سرمایه اجتماعی داخلی و خارجی را گزارش کردند از سطوح بالاتری از رفاه برخوردار هستند. آلن در مطالعه‌ای (Bresson, 2020) تحت عنوان سرمایه اجتماعی و اعتماد برای گنجاندن در مدرسه و جامعه، دریافتند که دو عنصر اعتماد و اطمینان سرمایه اجتماعی به‌شدت با موفقیت دانش‌آموزان مرتبط است. افزون بر این، پژوهشی که توسط زارعی و همکاران (۲۰۱۸) انجام شد، به بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی و مدیریت دانش در مدارس پرداخت. نتایج نشان داد که سرمایه اجتماعی مدیران مدارس به‌ویژه در

ابعاد شبکه‌های اجتماعی و اعتماد، به‌طور مثبت و معناداری بر مدیریت دانش در مدارس تأثیر می‌گذارد (زارعی و همکاران، ۲۰۱۸). در مطالعه‌ای که توسط علیزاده و همکاران (۲۰۱۷) انجام شد، رابطه بین سرمایه اجتماعی و فرهنگ‌سازمانی در مدارس بررسی شد. نتایج نشان داد که ابعاد سرمایه اجتماعی مانند اعتماد، مشارکت و شبکه‌های اجتماعی، به‌طور مثبت و معناداری با فرهنگ‌سازمانی مدارس مرتبط هستند (علیزاده و همکاران، ۲۰۱۷).

روش پژوهش

از آنجا که هدف این پژوهش، بررسی تجربیات فردی از یک پدیده است و یا به تعبیر دیگر به دنبال تعاریف، مدل‌ها، تفاوت‌ها و شباهت‌های متنوع آن پدیده در بین افراد مختلف است (Marton, 2004). پدیدارنگاری بهترین رویکرد در بین راهبردهای کیفی برای این پژوهش تلقی می‌شود. در پدیدارنگاری، نمونه باید به‌گونه‌ای انتخاب شود که منعکس‌کننده تنوع تجربیات و دیدگاه‌های مرتبط با پدیده موردنظر باشد.

برای تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، از روش تحلیل تماتیک استفاده شد. در این روش، ابتدا داده‌ها به‌صورت دقیق کدگذاری شده و سپس تم‌های اصلی و فرعی استخراج شدند. برای سازمان‌دهی و طبقه‌بندی این تم‌ها، از مفهوم «فضای نتیجه» (Åkerlind, 2003) استفاده شد که به ما امکان داد تا دیدگاه‌های مختلف مدیران آموزشی را در مورد نقش سرمایه اجتماعی در موفقیت مدارس به‌صورت طبقه‌بندی‌شده و منسجم ارائه دهیم. هر یک از این طبقات نشان‌دهنده یک دیدگاه خاص از این پدیده بود. برای بررسی تنوع و پیچیدگی این دیدگاه‌ها، از «مؤلفه‌های گسترش آگاهی» (Åkerlind, 2003) استفاده کردیم که به ما امکان داد تا ابعاد مختلف هر طبقه را شناسایی کنیم. این رویکرد به ما کمک کرد تا به درک عمیق‌تری از تجارب زیسته مدیران آموزشی در این زمینه دست پیدا کنیم.

برای بررسی تجربیات مدیران از مفهوم سرمایه اجتماعی، محققان در این پژوهش با ۱۷ مدیر مصاحبه کردند. شرکت‌کنندگان بالقوه در پژوهش حاضر را افرادی در سطح شهر سنجندج تشکیل می‌دادند که حداقل ۵ سال سابقه مدیریت در مدارس ابتدایی را داشتند. علاوه بر این، مدیرانی که در فعالیت‌های اجتماعی مدرسه نقش فعال‌تری داشتند و با مفهوم سرمایه اجتماعی آشنایی نسبی داشتند، در اولویت انتخاب قرار گرفتند. بالاین‌حال، برخی از مدیران به دلیل عدم تمایل به شرکت در مصاحبه یا عدم تطابق با معیارهای تعیین شده، از پژوهش حذف شدند.

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان

ردیف	جنسیت	سن	مدرک	سنوات	رشته تحصیلی
۱	زن	۴۵	لیسانس	۱۸	علوم تربیتی
۲	مرد	۴۳	فوق‌لیسانس	۱۹	مشاوره
۳	زن	۴۸	لیسانس	۱۷	مدیریت آموزشی
۴	زن	۴۹	دکترای تخصصی	۲۲	روانشناسی
۵	مرد	۳۹	لیسانس	۱۹	مدیریت آموزشی
۶	مرد	۳۸	فوق‌لیسانس	۱۵	علوم تربیتی
۷	مرد	۴۷	لیسانس	۱۷	علوم تربیتی
۸	مرد	۵۰	لیسانس	۲۴	مشاوره
۹	مرد	۵۲	دکترای تخصصی	۲۲	فلسفه تعلیم و تربیت
۱۰	زن	۴۷	فوق‌لیسانس	۱۶	تکنولوژی آموزشی
۱۱	زن	۴۲	فوق‌لیسانس	۱۴	مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی
۱۲	مرد	۴۸	دکترای تخصصی	۱۸	مشاوره
۱۳	مرد	۵۱	فوق‌لیسانس	۲۰	جامعه‌شناسی
۱۴	مرد	۳۸	لیسانس	۱۵	علوم تربیتی
۱۵	زن	۴۴	فوق‌لیسانس	۱۹	علوم تربیتی
۱۶	زن	۴۷	فوق‌لیسانس	۱۷	آموزش ابتدایی
۱۷	مرد	۴۹	دکترای تخصصی	۱۳	آموزش ابتدایی

ابزار: جمع‌آوری داده‌ها به صورت مصاحبه‌های فردی، نیمه ساختار یافته و دیجیتالی ضبط شده است. بی‌شک، تحلیل گفتگوهای افراد یکی از مؤثرترین روش‌ها برای درک عمیق از تجربیات آن‌هاست، هرچند رابطه میان زبان و تجربه پیچیدگی‌های خاص خود را دارد. به همین دلیل، روش‌های پدیدارشناختی اغلب بر مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته تکیه می‌کنند. در این نوع پژوهش، محققان با تمرکز بر رونوشت‌های مصاحبه‌ها، به دنبال کشف الگوها، مفاهیم و مضامین مشترک و متمایزی هستند که نشان‌دهنده طیف گسترده‌ای از تجربیات افراد نسبت به پدیده مورد مطالعه است. (Åkerlind, 2005)

شیوه اجرا: با پیروی از دستورالعمل‌های اخلاقی، علاوه بر شفاف‌سازی هدف تحقیق، رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان به دست آورده شد. همچنین به آن‌ها اطمینان داده شد که داده‌های آن‌ها محرمانه خواهد بود. علاوه بر این برای آن‌ها بیان شد که مصاحبه‌ها چگونه کدگذاری می‌شوند؛ و درنهایت بر اهمیت به اشتراک گذاشتن تجربیات آن‌ها تأکید کردیم. مصاحبه‌ها بین ۶۰ تا ۸۰ دقیقه به طول انجامید. داده‌ها باید از تنوع و اعتبار کافی برخوردار باشد. لذا داده‌های متنوع و قابل اعتماد را هدف قرار دادیم. ضبط صدا به ما این امکان را داد که نه تنها آنچه گفته شد، بلکه احساسات و تناقضات شرکت‌کنندگان را در باب موضوع ضبط کنیم. در این پژوهش از یک پروتکل مصاحبه نیمه ساختاریافته با شش سؤال باز استفاده کردیم. یک مورد اول کلی و به دنبال آن موارد خاص‌تر ذکر گردیدند. در اینجا نمونه‌ای از سؤالات مورد استفاده برای مصاحبه آورده شده است.

- وقتی سخن از سرمایه اجتماعی به میان می‌آید چه چیزی به ذهنتان تداعی می‌گردد؟
- چگونه در بافت مدرسه سرمایه را با دانش‌آموزانتان به اشتراک می‌گذارید؟

- اگر تجربه‌ای داشته‌اید مقداری برایمان توضیح دهید.
 - وقتی گفته می‌شود سرمایه اجتماعی باید حفظ بشود به چه شیوه‌ای عمل می‌کنید؟
- برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌ها، از یک رویکرد پدیدارنگاری هفت مرحله‌ای استفاده شد که توسط مارتون و بوت (۱۹۹۷) در کتاب یادگیری و آگاهی ارائه شده است. این رویکرد شامل مراحل آشنایی، تراکم، مقایسه، گروه‌بندی، تبیین، برچسب‌زنی و متضاد است. با استفاده از این روش، توانستیم به‌طور سیستماتیک به تحلیل عمیق داده‌ها پرداخته و به کشف الگوها و مضامین پنهان در تجربیات شرکت‌کنندگان بپردازیم. انتخاب این روش به دلیل ماهیت کیفی داده‌ها و هدف پژوهش برای درک عمیق از تجربیات افراد بوده است.
- **آشنایی^۱:** محققان رونوشت‌ها را به‌طور کامل می‌خوانند و بار دیگر آن را بازخوانی کردند تا از نزدیک با جزئیات آن آشنا شوند و آن را یادداشت نمایند.
 - **تراکم^۲:** در این مرحله بخش‌های کلیدی رونوشت‌ها که به بهترین شکل تجربیات شرکت‌کنندگان را نشان می‌دهند، شناسایی شدند.
 - **مقایسه^۳:** تمامی بخش‌های کلیدی برای شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌ها در دیدگاه‌ها مقایسه شدند.
 - **گروه‌بندی^۴:** بخش‌هایی با تم‌ها و یا مؤلفه‌های مشابه باهم دسته‌بندی شدند
 - **تبیین^۵:** اشتراکات درون هر گروه برای تشکیل طبقات متمایز توصیف شدند
 - **برچسب زدن^۶:** به هر دسته یک برچسب واضح و مختصر اختصاص داده شد تا ماهیت آن را نشان دهد.
 - **متضاد^۷:** مقوله‌های ایجادشده برای درک معانی خاص، نحوه همپوشانی یا تفاوت آن‌ها و اینکه چگونه ممکن است از نظر سلسله‌مراتبی با یکدیگر مرتبط باشند، مقایسه شدند.
- نحوه کدگذاری‌ها بر اساس روش کدگذاری که در بالا ذکر گردید انجام گرفت، لذا در زیر نمونه‌ای از کدگذاری‌ها ذکر خواهد شد:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Familiarization

2. Condensation

3. Comparison

4. Grouping

5. Articulating

6. Labeling

7. Contrasting

جدول ۲. نحوه استخراج مقوله‌بندی‌های توصیفی از متن روایت‌های مدیران آموزشی

موضوعات	مقوله‌بندی توصیفی	نقل قول‌ها
سرمایه اجتماعی به عنوان مولد اعتماد	تعهد متقابل، شبکه‌های اجتماعی، هنجارهای مشترک، همکاری و مشارکت، انسجام اجتماعی، مشروعیت نهادها، ارتباطات میان فردی، پیوندهای اجتماعی، شفافیت و پاسخگویی، تعامل اجتماعی	«در مدرسه ما، ایجاد اطمینان متقابل بین دانش‌آموزان، معلمان و والدین یکی از اولویتهای اصلی ما است. ما تلاش می‌کنیم تا با ایجاد شبکه‌های اجتماعی قوی و پررنگ بین اعضای مدرسه، هنجارهای مشترک همچون همکاری، مشارکت و انسجام اجتماعی را تقویت کنیم. همچنین شفافیت و پاسخگویی در تمامی سطوح مدیریتی و اجرایی مدرسه را سرلوحه قرار داده‌ایم تا مشروعیت نهادها و تعامل اجتماعی میان همه ذینفعان تقویت شود. این اقدامات درمجموع به ایجاد سرمایه اجتماعی مبتنی بر اعتماد در مدرسه ما کمک شایانی می‌کند.»
سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه همکارانه	همکاری و مشارکت، ارتباطات و تعامل اجتماعی، اعتماد و حمایت متقابل، هنجارها و ارزش‌های مشترک، انسجام و یکپارچگی گروهی، تحقق اهداف گروهی، انعطاف‌پذیری و سازگاری	«بر اساس تجربه خودم در مدرسه، ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی به عنوان یک شبکه همکاری همواره اولویت اصلی ما بوده است. ما بر روی برقراری ارتباطات قوی و پویا میان معلمان، دانش‌آموزان و خانواده‌ها تمرکز داریم تا بتوانیم اعتماد و حمایت متقابل را گسترش دهیم. همچنین، ما به دنبال ایجاد هنجارها و ارزش‌های مشترک در بین اعضا هستیم که باعث انسجام و یکپارچگی گروهی شود. مشارکت و همکاری در راستای تحقق اهداف مشترک، از دیگر اولویتهای ماست. همه این موارد در کنار انعطاف‌پذیری و سازگاری ما به عنوان یک شبکه همکارانه سبب بهبود مستمر مدرسه خواهد شد.»

یک فضای نتیجه برای تجسم روش‌های مختلفی که افراد پدیده مورد مطالعه را تجربه می‌کنند، استفاده شد. این فضا به درک روابط بین دیدگاه‌های متنوع کمک می‌کند. در نهایت، برای کسب اطمینان از اینکه تجزیه و تحلیل محققان به طور دقیق تجربیات شرکت کنندگان را ثبت کرده است، محققان بر ایجاد دسته‌بندی‌های واضح تمرکز کردند. به گفته Trigwell (2006)، مقوله‌هایی که درک آن‌ها برای دیگران آسان است و منطق درونی روشنی دارند، هم به پایایی و هم به اعتبار تحقیق کمک می‌کنند. در این مطالعه، محققان با جستجوی بازخورد از سه محقق کیفی با تجربه در مورد مقوله‌های توسعه یافته، به این موضوع پرداختند. سطح بالای توافق (۸۴٪) بین محققان و این متخصصان نشان می‌دهد که مقوله‌های شناسایی شده، به طور کامل با داده‌های اصلی هماهنگ هستند و نماینده واقعی تجربیات شرکت کنندگان می‌باشند. این امر نشان‌دهنده پایایی و اعتبار بالای نتایج پژوهش است (Säljö, 1988).

یافته‌های پژوهش

پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها، پنج طبقه توصیفی برای تعریف سرمایه اجتماعی شناسایی شد. این دسته‌بندی‌ها یک سلسله‌مراتب فراگیر را تشکیل می‌دهند که به موجب آن حرکت در سطوح بالاتر نشان‌دهنده آگاهی جامع‌تری از سرمایه اجتماعی است. هیچ‌گونه قضاوت ارزشی در این سلسله‌مراتب وجود ندارد - همه آگاهی‌ها جزئی و زمینه‌ای هستند. دسته‌بندی‌ها به شرح زیر است:

- سرمایه اجتماعی به عنوان مولد اعتماد؛
- سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه همکارانه؛
- سرمایه اجتماعی به عنوان تعلق به فرهنگ سازمانی؛
- سرمایه اجتماعی به عنوان مشارکت در گفت‌وگو علمی؛
- سرمایه اجتماعی به عنوان خلق اجتماع علمی.

سرمایه اجتماعی به عنوان مولد اعتماد

این طبقه به این موضوع اشاره دارد که سرمایه اجتماعی، اعتماد را در جوامع و گروه‌ها ایجاد و تقویت می‌کند. اعتماد یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است که از طریق ارتباطات، تعامل، همکاری و درک متقابل بین افراد شکل می‌گیرد. زمانی که افراد در یک شبکه اجتماعی قرار دارند و به اهداف مشترک دست می‌یابند، اعتماد متقابل بین آن‌ها افزایش می‌یابد. این اعتماد نه تنها در سطح فردی، بلکه در سطوح گروهی و اجتماعی نیز تقویت می‌شود. اعتماد به نوبه خود باعث تقویت همبستگی اجتماعی، تسهیل تعاملات و همکاری‌های بین افراد و بهبود سرمایه اجتماعی می‌شود. همان‌طور که یکی از مصاحبه‌شوندگان اذعان کرد:

«در مدرسه ما، ایجاد اعتماد متقابل بین دانش‌آموزان، معلمان و والدین یکی از اولویت‌های اصلی ما است. ما تلاش می‌کنیم تا با ایجاد شبکه‌های اجتماعی قوی و پررنگ بین اعضای مدرسه، هنجارهای مشترک همچون همکاری، مشارکت و انسجام اجتماعی را تقویت کنیم. همچنین شفافیت و پاسخگویی در تمامی سطوح مدیریتی و اجرایی مدرسه را سرلوحه قرار داده‌ایم تا مشروعیت نهادها و تعامل اجتماعی میان همه ذینفعان تقویت شود...» (p5).

یکی دیگر از مصاحبه‌شوندگان به نکته‌ی دیگری اشاره کرد:

«سرمایه اجتماعی، به‌طور چشمگیری اعتماد را در جوامع افزایش می‌دهد. زمانی که افراد در یک شبکه اجتماعی باهم تعامل و همکاری دارند، اعتماد متقابل بین آن‌ها تقویت می‌شود. این اعتماد فراتر از روابط فردی بوده و در سطوح گروهی و اجتماعی نیز گسترش می‌یابد. این اعتماد به دفعات به افزایش همبستگی اجتماعی، تسهیل تعاملات و در نهایت بهبود کلی سرمایه اجتماعی منجر می‌شود. به این ترتیب، سرمایه اجتماعی به عنوان یک چرخه مثبت، اعتماد را ایجاد و تقویت می‌کند» (p12).

سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه همکارانه

همکاری مثبت با یکدیگر اشاره دارد. در این دیدگاه، سرمایه اجتماعی موجب شکل‌گیری شبکه‌های همکاری و تعامل در درون یک جامعه می‌شود. این مفهوم بر روی ایجاد و حفظ روابط و پیوندهای اجتماعی مثبت بین افراد و گروه‌ها تأکید دارد. به این معنی که افراد با ایجاد شبکه‌های همکاری و تعامل، می‌توانند به منابع و فرصت‌های مختلفی دسترسی پیدا کنند. این دسترسی به منابع و فرصت‌ها، به نوبه خود باعث افزایش رفاه و

توسعه جامعه می‌شود. درواقع، سرمایه اجتماعی به‌عنوان شبکه همکارانه، بر ارتباطات و تعاملات مثبت بین افراد و گروه‌ها تمرکز دارد و معتقد است که این ارتباطات می‌تواند منجر به بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی جامعه شود.

مصاحبه شوند زیر این‌گونه اذعان داشت:

«به‌عنوان مدیر مدرسه، من روزانه شاهد اهمیت سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک شبکه همکارانه هستم. معلمان، والدین و کارکنان مدرسه ما همگی با هم همکاری می‌کنند تا بهترین محیط یادگیری را برای دانش‌آموزان فراهم کنند. این شبکه حمایتی که ایجادشده، به ما کمک می‌کند تا مسائل را به‌سرعت شناسایی و حل کنیم. همچنین باعث تقویت حس تعلق و تعهد همه نسبت به موفقیت مدرسه می‌شود. این پیوندها و همکاری‌های گسترده، واقعاً ستون فقرات سرمایه اجتماعی در مدرسه ما هستند...» «p9».

سرمایه اجتماعی به‌عنوان تعلق به فرهنگ سازمانی

سرمایه اجتماعی به‌عنوان تعلق به فرهنگ سازمانی، به احساس هویت و همبستگی اعضای سازمان با ارزش‌ها و هنجارهای مشترک آن سازمان اشاره دارد. در این دیدگاه، سرمایه اجتماعی بر پایه ایجاد احساس تعلق و وفاداری در میان کارکنان نسبت به فرهنگ، مأموریت و اهداف سازمان شکل می‌گیرد. این امر موجب می‌شود که افراد باانگیزه و تلاش بیشتری در راستای پیشرفت سازمان بکوشند و همچنین اعتماد متقابل، تبادل اطلاعات و همکاری بین آن‌ها تقویت شود. به‌عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی به‌عنوان تعلق به فرهنگ سازمانی، بر ایجاد حس هویت مشترک و همبستگی در میان اعضای سازمان تأکید دارد.

یکی از مشارکت‌کنندگان این‌گونه بیان داشت:

«سرمایه اجتماعی به‌عنوان تعلق به فرهنگ سازمانی، به معنای احساس هویت مشترک و وفاداری افراد به ارزش‌های و هنجارهای سازمان است. این امر موجب می‌شود که کارکنان باانگیزه بیشتری به اهداف سازمان دست یابند و در راستای پیشرفت آن بکوشند...» «p5».

مشارکت‌کننده دیگر به شکل متفاوتی گفت:

«به‌عنوان مدیر مدرسه، من همواره به اهمیت سرمایه اجتماعی به‌عنوان تعلق به فرهنگ سازمانی واقف بوده‌ام. چراکه این امر موجب می‌شود که کارکنان ما با احساس هویت و همبستگی بیشتری به اهداف مدرسه متعهد باشند و در راستای پیشرفت آن تلاش کنند. درواقع، ایجاد و حفظ این حس تعلق در بین همکارانم، منجر به افزایش اعتماد و همکاری آن‌ها میشه...» «p9».

سرمایه اجتماعی به‌عنوان مشارکت در گفتمان علمی

در محیط مدرسه، سرمایه اجتماعی به‌عنوان مشارکت در گفتمان علمی به معنای درگیری فعال معلمان، دانش‌آموزان و سایر ذینفعان در تبادل ایده‌ها و دانش آموزشی است. این امر موجب توسعه همکاری‌های حرفه‌ای در بین معلمان می‌شود و امکان به اشتراک‌گذاری تجربیات، روش‌های تدریس نوآورانه و ابداع برنامه‌های درسی جدید را فراهم می‌آورد. همچنین، سرمایه اجتماعی در قالب مشارکت در گفتمان علمی، دانش‌آموزان را قادر می‌سازد تا در فرایند یادگیری فعالانه مشارکت کنند و با طرح سؤالات و ایده‌های خود، به توسعه دانش در کلاس درس کمک کنند. این امر درنهایت موجب افزایش انگیزه تحصیلی و پیشرفت دانش‌آموزان خواهد شد.

درمجموع، تقویت سرمایه اجتماعی از طریق مشارکت در گفتمان علمی در مدرسه، زمینه را برای ارتقای همکاری‌های حرفه‌ای معلمان و مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرایند یادگیری فراهم می‌کند.

مشارکت‌کننده زیر بیان داشت که:

«به‌عنوان مدیر مدرسه، من به‌خوبی درک می‌کنم که چگونه سرمایه اجتماعی مبتنی بر مشارکت در گفتمان علمی می‌تواند به پیشرفت و توسعه مدرسه ما کمک کند... وقتی معلمان با همکاری نزدیک و تبادل دانش و ایده‌های جدید باهم درگیر هستند، این امر به بهبود روش‌های تدریس و ارتقای کیفیت آموزش می‌شود. همچنین، هنگامی که دانش‌آموزان به‌طور فعال در بحث و تبادل نظر در کلاس‌ها شرکت می‌کنند، انگیزه و عملکرد تحصیلی آن‌ها بهبود می‌یابد. به همین دلیل، من همواره تلاش می‌کنم تا فضایی را در مدرسه ایجاد کنم که در آن این نوع همکاری‌ها و گفتگوهای علمی رونق پیدا کند. چراکه این امر نه تنها به ارتقای دانش و تجربیات همه ذینفعان کمک می‌کند، بلکه در نهایت به بهبود عملکرد کلی مدرسه منجر خواهد شد...» (p17).

مشارکت‌کننده دیگری به شیوه‌ی دیگری گفت:

«به‌عنوان یک معلم با سابقه در این مدرسه، من به‌وضوح می‌بینم که چگونه فرهنگ مشارکت در گفتمان علمی میان همکارانم توانسته است به بهبود کیفیت آموزش و یادگیری در کلاس‌های درس منجر شود. وقتی ما باهم در مورد روش‌های نوین تدریس، طراحی برنامه‌های درسی خلاقانه و استفاده از فناوری‌های آموزشی جدید به بحث و تبادل نظر می‌پردازیم، هر کدام از ما از تجربیات و ایده‌های یکدیگر بهره می‌بریم و در نهایت این امر به ارتقای مهارت‌های تدریس ما می‌انجامد. این مشارکت فعال در گفتمان علمی، همچنین این امکان را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند» (p11).

سرمایه اجتماعی به‌عنوان خلق اجتماع علمی

در این مدرسه، سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک مفهوم کلیدی عمل می‌کند که به ایجاد و تقویت اجتماع علمی میان معلمان منجر شده است. از طریق مشارکت فعال و مداوم در گفتمان علمی پیرامون موضوعات آموزشی، معلمان این مدرسه توانسته‌اند شبکه‌ای از ارتباطات و تعاملات حرفه‌ای را برقرار کنند. این گفتمان مشترک، به تبادل ایده‌ها، تجربیات و روش‌های نوین تدریس در میان آن‌ها منجر شده است. در نتیجه، معلمان قادر شده‌اند تا با بهره‌گیری از دانش و مهارت‌های یکدیگر، کیفیت آموزش را ارتقا داده و به خلق محتوای درسی غنی‌تر و روش‌های تدریس اثربخش‌تر دست یابند. این اجتماع علمی میان معلمان، همچنین موجب شده است که دانش‌آموزان نیز در فرایند یادگیری خود نقش فعال‌تری ایفا کنند و بتوانند با طرح سؤالات و پیشنهادات خود، بر غنای محتوای آموزشی بیفزایند؛ بنابراین، سرمایه اجتماعی به‌عنوان زیربنای شکل‌گیری اجتماع علمی در این مدرسه عمل کرده است.

مشارکت‌کننده زیر این‌گونه اذعان داشت:

«سرمایه اجتماعی همچون چسبی است که همکاران ما را به هم پیوند می‌دهد و باعث ایجاد فضای گفتمان و تبادل علمی میان معلمان می‌شود. از طریق این اجتماع علمی، معلمان ما نه تنها از دانش و تجربیات یکدیگر بهره می‌برند، بلکه به‌طور مشترک در طراحی محتوای درسی و روش‌های تدریس نوآورانه مشارکت می‌کنند. این موضوع نه تنها به ارتقای کیفیت آموزش کمک کرده، بلکه باعث شده است تا دانش‌آموزان ما نیز با انگیزه بیشتری در فرایند یادگیری مشارکت داشته باشند...» (p15).

جدول ۳. فضای نتیجه مبتنی بر مؤلفه آگاهی

فضای نتیجه‌ای که توسط چهار مؤلفه آگاهی چارچوب‌بندی شده است.					توصیف	طبقه
مؤلفه آگاهی				چارچوب		
نتیجه	هدف	ارتباط				
پذیرش باورها	فهم متقابل	تعامل	گفت‌وگو	بسترسازی	سرمایه اجتماعی به‌عنوان مولد اعتماد	۱
مساعادت و تفاهم	بهبود روحیه همسویی	سطحی	شبکه‌سازی	هم‌افزایی	سرمایه اجتماعی به‌عنوان شبکه همکارانه	۲
تعلق خاطر	افزایش پایبندی به ارزش‌ها	↑	جو و فرهنگ‌سازمانی	دل‌بستگی و پیوند	سرمایه اجتماعی به‌عنوان تعلق به فرهنگ‌سازمانی	۳
تبادل ایده‌ها	تقویت همفکری و اندیشه باز	↓	پیشرفت علمی	تبادل	سرمایه اجتماعی به‌عنوان مشارکت در گفت‌وگو علمی	۴
همبستگی جامعه علمی	بهبود وضع موجود	عمیق	همگونی و انسجام	بهبود روابط	سرمایه اجتماعی به‌عنوان خلق اجتماع علمی	۵

چارچوب

نخستین مؤلفه آگاهی که بر اساس یافته‌ها شناسایی شد «چارچوب» بود که دارای سلسله‌مراتب منطقی ضمنی است. این سلسله‌مراتب ضمنی به‌عنوان ابزاری برای تجزیه و تحلیل اولیه عمل می‌کند، با هر طبقه‌بندی، آگاهی سلسله‌مراتبی بیشتری در مقایسه با سطوح پایین‌تر به دست می‌آید. آنچه طبقه پنجم سرمایه اجتماعی را به‌عنوان بهبود روابط متمایز می‌کند، این است که مشارکت‌کنندگان باور داشتند که مفهوم سرمایه اجتماعی در عمیق‌ترین حالت نوعی تسهیل روابط است که فراتر از ادراک ساده است، با این وجود، این مضامین چارچوبی را برای توصیف ماهیت فراگیر مقوله سلسله‌مراتب و توصیف بیشتر تغییرات اساسی فراهم می‌کنند. نقل قول‌های مصاحبه‌ها برای برخی از سطوح آگاهی را در این مؤلفه می‌توان در جدول ۳ مشاهده کرد:

جدول ۴. نقل قول‌های مصاحبه‌ها برای «چارچوب» به‌عنوان اولین مؤلفه آگاهی

نقل قول‌ها	نوع در سطوح آگاهی
«ببینید بر اساس تجربه مدیریتم میدونم که اطمینان متقابل و همکاری بین معلمان و دانش‌آموزان مبنای سازمان‌دهی مؤثر در مدرسه است...» p5	بسترسازی
«من تو حوزه مشاوره بیشتر مطالعه می‌کنم و خودمم رشته‌ام مشاوره هست، مشارکت فعال والدین در امور مدرسه، سرمایه اجتماعی ارزشمندی را ایجاد می‌کند...» p10	هم‌افزایی
«تو جلسات اشاره می‌کنم ایجاد شبکه‌های اجتماعی بین افراد در مدرسه، باعث تقویت همبستگی و سرمایه اجتماعی میشه...» p4	دل‌بستگی و پیوند
«تجربه ثابت کرده تعهد سازمانی معلمان و کارکنان مدرسه، سرمایه اجتماعی مثبتی را به ارمغان میاره...» p3	تبادل

ارتباط

ارتباط نشان‌دهنده موضوع دیگری از مؤلفه آگاهی است که در تجزیه و تحلیل یافته‌ها شناسایی شده است. ما می‌توانیم این مضمون را در قالب یک پیوستگی از ارتباط سطحی تا عمیق بین معانی و تجارب حاصل از حیرت تعریف کنیم. در یک سر پیوستار، ارتباط سطحی نشان می‌دهد که مدیران مفهوم سرمایه اجتماعی را نخست از طریق ایجاد کانال تعاون، شبکه‌سازی، جو و فرهنگ‌سازمانی تجربه می‌کند، درحالی‌که ارتباط عمیق نشان می‌دهد که مدیران آموزشی از طریق فراهم آوردن مجموعه‌ای مسائل چالش‌برانگیز اعضای سازمان را وادار به پیشرفت در زمینه‌های علمی می‌کنند. همان‌طور که در امتداد هر دسته متوالی حرکت می‌کنیم، پی می‌بریم که روابط با پدیده موردنظر به‌طور فزاینده‌ای متنوع و پیچیده‌تر می‌شوند. نقل‌قول‌های مصاحبه‌ها برای این مؤلفه در جدول ۴ ارائه شده است:

جدول ۵. نقل‌قول‌های مصاحبه‌ها برای «ارتباط» به‌عنوان دومین مؤلفه آگاهی

نقل‌قول‌ها	تنوع در سطوح آگاهی
«ایجاد فضای دوستانه بین همه اعضای جامعه مدرسه، از معلمان و کادر اداری تا دانش‌آموزان و والدین، یکی از اولویتهای اصلی ماست. تنها با ایجاد چنین فضایی است که می‌توانیم بر اساس اعتماد و همدلی باهم کار کنیم و به اهداف مشترک خود دست یابیم...» p4	گفت‌وگو
«در مدرسه ما، تسهیل جریان آزاد اطلاعات و دانش بین همکاران و همچنین با دانش‌آموزان و والدین، یک اصل مهم محسوب می‌شود. ما سعی می‌کنیم با برگزاری جلسات منظم، به‌روزرسانی وبسایت مدرسه و ایجاد کانال‌های ارتباطی چندگانه، این جریان باز و سریع اطلاعات را تضمین کنیم...» p9	شبکه‌سازی
«همیشه گفتم روشن‌سازی در همه امور مدرسه، از برنامه‌ها و فعالیت‌ها گرفته تا مسائل مالی و اداری، یکی از اصول راهبردی ماست. ما معتقدیم که با ایجاد فرهنگ شفافیت و پاسخگویی، می‌توانیم اعتماد و مشارکت همه ذینفعان را جلب کنیم و به اهداف مدرسه دست یابیم...» p12	جو و فرهنگ‌سازمانی
«دقت کنید پیش‌تاز بودن دانش‌آموزان در تمامی زمینه‌ها، از جمله علوم، ریاضیات، فناوری و زبان‌ها، هدف اصلی برنامه‌های آموزشی و تربیتی ما بود...» p14	پیشرفت علمی
«در طول چندین سال مدیریتم متوجه شدم که ایجاد همسویی و همگنی در بین همه اعضای جامعه مدرسه، از معلمان گرفته تا دانش‌آموزان و والدین، از مهم‌ترین اولویتهای راهبردی ما به حساب می‌آید...» p10	همگونی و انسجام

هدف

مؤلفه سوم آگاهی بر اهداف سرمایه اجتماعی مدیران متمرکز است. آنچه اهمیت دارد این است که تأکید کنیم تغییرات مهم شناسایی شده در تجزیه و تحلیل یافته‌ها به تعریفی واحدی از سرمایه اجتماعی به عنوان پدیده‌ای کمک می‌کند که در آن تجربه‌ای بی‌بدیل و غیره منتظره‌ای برای یادگیرنده ایجاد می‌شود که از چارچوب درک فعلی ساده فراتر است؛ توضیح بیشتر در مورد این نکته در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۶. نقل قول‌های مصاحبه‌ها برای «هدف» به عنوان سومین مؤلفه آگاهی

نقل قول‌ها	تنوع در سطوح آگاهی
«بر اساس تجربه خودم مدرسه در میان جامعه محلی و دینفعان از طریق عملکرد شفاف و مسئولانه، یکی از اهداف مهم راهبردی ماست» p2	فهم متقابل
«در مدرسه کلید موفقیت ما بهبود روحیه و همدلی بین همکاران و تمام اعضای خانواده مدرسه، در پیشبرد اهداف مشترک است...» p9	بهبود روحیه همسویی
«افزایش پایبندی اخلاقی، فرهنگی و آموزشی در تمام فعالیت‌های مدرسه، یکی از اصول راهبردی اساسی ما محسوب می‌شود...» p3	افزایش پایبندی به ارزش‌ها
«تجربه گفت‌وگو و اندیشه بروز در میان معلمان و دانش‌آموزان، به منظور ارتقای کیفیت آموزشی و پرورشی، از مهم‌ترین اولویت‌های ماست...» p1	تقویت همفکری و اندیشه باز
«کار ما بهبود شرایط حال مدرسه در همه ابعاد از جمله کیفیت تجهیزات، فضاهای آموزشی و رفاهی و ارائه خدمات مطلوب‌تر، همواره در دستوراست...» p8	بهبود وضع موجود

نتیجه

آخرین مؤلفه آگاهی که بر اساس تجزیه و تحلیل یافته‌ها به دست آمد پیامدها و نتایج حاصل از سرمایه اجتماعی در سازمان آموزشی بود، با توجه به برداشتی که از سرمایه اجتماعی بر اساس نظرات و تجربیات مدیران آموزشی به دست آمد این است که سرمایه اجتماعی با حسن نیت آغاز می‌شود و در نهایت منجر به همبستگی جامعه علمی می‌شود. همان‌طور که در امتداد هر دسته متوالی حرکت می‌کنیم، پی می‌بریم که پیامدها و نتایج حاصل از تجربه سرمایه اجتماعی به‌طور فزاینده‌ای متنوع و پیچیده‌تر می‌شوند، به گونه‌ای یادگیرنده با تناسب ظرفیت و توان درونی خود به جای دریافت ذهنی معلومات آن را کشف می‌کند. نقل قول‌های مصاحبه‌ها برای این مؤلفه در جدول ۶ ارائه شده است:

جدول ۷. نقل قول‌های مصاحبه‌ها برای «نتیجه» به عنوان چهارمین مؤلفه آگاهی

نقل قول‌ها	تنوع در سطوح آگاهی
«من پاک‌دلی، صداقت و اعتماد متقابل بین تمامی ذینفعان مدرسه را می‌بینم، ارزشی است که همواره آن را ترویج و تقویت می‌کنند» p3	پذیرش باورها
«تجربه خودم ثابت کرده مساعدت و تفاهم میان معلمان، دانش‌آموزان و والدین، بستری مناسب برای رشد و پیشرفت همه‌جانبه فراهم خواهد کرد...» p1	مساعدت و تفاهم
«از اولویت‌های اصلی ما ایجاد و تعمیق تعلق خاطر و احساس تعهد در بین اعضای جامعه مدرسه نسبت به اهداف و ارزش‌های آن، است...» p7	تعلق خاطر
«بر اساس محیط و شرایط تشویق و تسهیل تبادل ایده‌ها و خلاقیت‌های معلمان و دانش‌آموزان، به‌منظور ارتقای کیفیت فرآیندهای آموزشی و پرورشی، همواره مدنظر ماست...» p2	تبادل ایده‌ها
«من با ایجاد همبستگی و همدلی در جامعه علمی مدرسه، سعی می‌کنم عاملی مؤثر در پیشبرد اهداف و مأموریت‌های آموزشی و تربیتی باشم» p11	همبستگی جامعه علمی

بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه پدیدارنگارانه به بازنمایی دیدگاه‌ها و تجربیات متنوع مدیران آموزشی مراکز پیش‌دبستانی در رابطه با مفهوم سرمایه اجتماعی می‌پردازد. ۱۷ مصاحبه با مدیران زن و مرد در شهر سنندج که سابقه درازمدتی در عرصه مدیریت در مدارس ابتدایی را داشتند انجام گرفت. همچنین مصاحبه‌ها چهار دسته از برداشت‌ها و تجربیات را آشکار کرد که هرکدام ویژگی‌های کلیدی را پیرامون چهار مؤلفه آگاهی بیان می‌کرد. فضای نتیجه‌ای که روابط بین این دسته‌ها را به تصویر می‌کشد، به‌صورت سلسله‌مراتبی ارائه شد که منعکس‌کننده افزایش آگاهی در چهار بعد چارچوب، ارتباط، هدف و نتیجه است. این پژوهش هم مفاهیم سطحی و هم مفاهیم عمیق را روشن می‌کند و درک ظریفی از سرمایه اجتماعی را عرضه می‌کند. برخلاف مطالعات قبلی در خارج از کشور که مفهوم سرمایه اجتماعی را بر پایه رویکرد کمی موردبررسی قرار داده‌اند این مطالعه به تجارب عمیق و متنوع مربیان آموزشی در یکی از مناطق ایران می‌پردازد. مفاهیم شناسایی‌شده تا حد زیادی با مطالعات قبلی همسو هستند و تنوعی از مقولات را با روابط سلسله‌مراتبی نشان می‌دهد که مفهوم حیرت را در سطوح مختلف روشن می‌سازد. سرمایه اجتماعی می‌تواند به‌عنوان مولد اعتماد در مدارس ابتدایی عمل کند. تقویت سرمایه اجتماعی در مدارس منجر به افزایش اعتماد بین معلمان، دانش‌آموزان و والدین خواهد شد. (Coleman, 1988) این اعتماد، احساس تعلق و همبستگی در جامعه مدرسه را تقویت کرده و روابط و تعاملات میان اعضا را بهبود می‌بخشد (Putnam, 2018). سرمایه اجتماعی همچنین می‌تواند به‌عنوان شبکه همکارانه در مدارس ابتدایی عمل کند. تقویت شبکه‌های همکاری میان معلمان، تسهیل تبادل دانش و تجربیات را موجب می‌شود (Hargreaves & Fullan, 2012) این امر فرصت‌هایی برای یادگیری حرفه‌ای و توانمندسازی معلمان در حل مشکلات آموزشی فراهم می‌کند. (Leana & Pil, 2006). نتیجه این تحقیق همسو با مفاهیمی چون سرمایه اجتماعی به‌عنوان مولد اعتماد (Nahapiet &)

1998؛ Ghoshal, 1995؛ Putnam, 1995)، شبکه همکارانه (Coleman, 1988؛ Adler & Kwon, 2016) و مشارکت در گفتمان علمی (Wasko & Faraj, 2015) است؛ زیرا تقویت این ابعاد سرمایه اجتماعی می‌تواند منجر به افزایش همکاری، تعامل و تولید علم در جامعه دانشگاهی شود (Lin, 1999). با این حال، نتیجه این تحقیق ممکن است با مفهوم سرمایه اجتماعی به عنوان تعلق به فرهنگ سازمانی (Tsai & Ghoshal, 1998) ناهم‌سو باشد؛ زیرا ایجاد فرهنگ مشترک و تعلق سازمانی در محیط‌های پژوهشی و دانشگاهی که عمدتاً دارای ساختارهای غیرمتمرکز و سیال هستند، چالش برانگیز باشد (Nahapiet & Ghoshal, 2010).

این مطالعه به عنوان یک پژوهش اولیه یک موضوع حائز اهمیت را مورد بررسی قرار داد؛ و زمینه‌ای را بررسی جامع‌تر در مورد برداشت مدیران در میان مدارس فراهم کرد. با این حال تحقیقات قبلی (خارج از کشور) عمدتاً از روش‌های کمی و مروری استفاده کرده‌اند، وانگهی رویکرد ما از کاوش عمیق‌تر در مورد چگونگی تعامل مدیران آموزشی با فعالیت‌های موجود در مراکز آموزشی حمایت می‌کند. به‌طور کلی بررسی دیدگاه‌های آن‌ها می‌تواند درک دقیقی از سرمایه اجتماعی در مدارس را ارائه دهد.

در خصوص مؤلفه آگاهی چارچوب می‌توان گفت: مفاهیم از سطحی به عمیق ارتباط دارند. بسترسازی در سطح ابتدایی است و به ایجاد محیطی مناسب و حمایتی برای تعامل افراد اشاره دارد. هم‌افزایی در سطح بالاتر به همکاری و تعامل افراد می‌پردازد که منجر به نتایج بهتر می‌شود. دل‌بستگی و پیوند در سطح عمیق‌تر، به ایجاد احساس تعلق خاطر و تعهد بین افراد می‌پردازد. تبادل اطلاعات، تجربیات و دانش در این سطح عمیق رخ می‌دهد و در نهایت، بهبود و توسعه روابط صمیمی‌تر و هماهنگ‌تر بین افراد حاصل می‌شود. این مراحل به‌صورت پیوسته و در ارتباط با یکدیگر شکل می‌گیرند و در مجموع به بهبود و ارتقای روابط بین افراد و گروه‌ها منجر می‌شوند. همچنین برای مؤلفه آگاهی ارتباط: گفت‌وگو و شبکه‌سازی در سطح ابتدایی به ایجاد تعامل و تبادل اطلاعات بین افراد اشاره دارد. این در حالی است که جو و فرهنگ سازمانی در سطح بالاتر به ایجاد محیطی مناسب برای همکاری و هماهنگی بین افراد می‌پردازد. در سطح عمیق‌تر، پیشرفت علمی به تولید و توسعه دانش جدید و تسهیم آن بین اعضا منجر می‌شود. در نهایت، همگونی و انسجام در سطح عمیق‌ترین ارتباط به ایجاد حس تعلق خاطر و تعهد بین افراد و گروه‌ها می‌انجامد. این مراحل ارتباطی به‌صورت پیوسته و در تعامل با یکدیگر شکل می‌گیرند و در مجموع به ارتقای همکاری، نوآوری و بهبود روابط در سازمان منجر می‌شوند.

در خصوص مؤلفه آگاهی هدف نیز می‌توان اشاره کرد که فهم متقابل در سطح ابتدایی به درک و شناخت متقابل بین افراد اشاره دارد. بهبود روحیه همسویی در سطح بالاتر به ایجاد حس همدلی و هم‌راستایی بین افراد می‌پردازد. افزایش پایبندی به ارزش‌ها در سطح عمیق‌تر به تعهد و تمایل افراد برای حفظ و پیروی از ارزش‌های مشترک سازمان منجر می‌شود. در سطح عمیق‌تر، تقویت همفکری و اندیشه باز به تبادل دیدگاه‌ها، تفکر خلاقانه و ایجاد محیطی مساعد برای نوآوری می‌انجامد. در نهایت، بهبود وضع موجود در عمیق‌ترین سطح به بهبود عملکرد، رفع چالش‌ها و پیشرفت سازمان منجر می‌شود. این مراحل به‌صورت پیوسته و تعاملی با یکدیگر پیش می‌روند و در مجموع به ارتقای همکاری، تعهد و نوآوری در سازمان کمک می‌کنند. همچنین در مؤلفه هدف پذیرش باورها در سطح ابتدایی به شناسایی و قبول دیدگاه‌ها و باورهای یکدیگر اشاره دارد. مساعدت و تفاهم در سطح بالاتر به ایجاد محیطی مساعد برای تبادل نظرات و درک متقابل می‌پردازد. تعلق خاطر در سطح عمیق‌تر به ایجاد حس تعلق و تعهد افراد به گروه و جامعه علمی منجر می‌شود. در سطح عمیق‌تر، تبادل ایده‌ها به گفتگوی دوسویه، ارائه دیدگاه‌های نو و غنی‌سازی اندیشه‌ها می‌انجامد. در نهایت، همبستگی جامعه علمی در عمیق‌ترین سطح به ایجاد انسجام، همکاری و هم‌افزایی میان اعضا منجر می‌شود. این مراحل به‌طور تعاملی با یکدیگر پیش می‌روند و در مجموع به ایجاد محیطی خلاق، متعهد و نوآور در جامعه علمی کمک می‌کنند. در پایان، برای درک

بیشتر ما از سرمایه اجتماعی و نقش آن در مدارس، بر مبنای یافته‌های به‌دست‌آمده پیشنهادات زیر عرضه می‌شود:

- ایجاد فرصت‌های همکاری و تبادل تجربیات بین معلمان: برگزاری جلسات منظم و ایجاد گروه‌های کاری میان معلمان می‌تواند به تقویت شبکه‌های همکاری و گفت‌وگو منجر شود.
- تقویت مشارکت والدین در امور مدرسه: برگزاری برنامه‌های فعال برای حضور و مشارکت والدین در مدرسه، همچون جلسات مشورتی، داوطلبی در فعالیت‌ها و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها می‌تواند احساس تعلق و همبستگی را افزایش دهد.
- توسعه فعالیت‌های اجتماعی و فوق‌برنامه: برنامه‌ریزی برای فعالیت‌های جمعی مانند اردوها، جشن‌ها و مسابقات ورزشی می‌تواند به ارتقای روابط و تعاملات میان اعضای جامعه مدرسه کمک کند.
- آموزش مهارت‌های ارتباطی و همکاری به دانش‌آموزان: گنجاندن آموزش مهارت‌های ارتباطی، کار گروهی و حل تعارض در برنامه درسی می‌تواند به افزایش روابط میان دانش‌آموزان منجر شود.

تشکر و قدردانی

بدین‌وسیله نویسندگان از کلیه مدیران آموزشی شهر سنندج که در این پژوهش شرکت داشتند تشکر و قدردانی می‌نمایند.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

منابع

- Abdolzadeh, S.; Abbaszadeh Sohroun, Y. & Yarmohammadzadeh, P. (2024). Presenting the Pathological Model of Social Capital in the Education System. *Social Capital Management*, 11 (3), 269-285. Doi: <http://doi.org/10.22059/jscm.2024.368043.2457>
- Abdollahi, K., Karami, M., Zarei, L., & Shokri, Z. (2021). Barrasi-ye Ta'sir-e Sarmayeh-ye Ejtema'i bar Behrevaree-ye Niru-ye Ensani ba Naqdesh-e Ta'dilgar-e Hosh-e Hejani (Morede Motale'e: Karkanan-e Daneshgah-e Payam-e Nur-e Ostan-e Ilam) [Investigating the Effect of Social Capital on Human Resource Productivity with the Moderating Role of Emotional Intelligence (Case Study: Employees of Payam Noor University of Ilam Province)], *Domin Konferanse-ye Beynolmelali-ye Challesha va Rahkarha-ye Novin dar Mohandesi-ye San'at va Modiriyat va Hesabdari, Damghan*. [In Persian]
- Adam, F., & Klobučar, B. (2014). "Assessing the effects of social capital on school performance". *Educational Studies*, 33(2), 78-97.
- Adler, P. S., & Kwon, S. W. (2016). Social capital: Prospects for a new concept. *Academy of management review*, 27(1), 17-40.
- Åkerlind, G. S. (2003). Growing and developing as an academic – implications for academic development, academia and academic work [Doctor of Philosophy]. University of Sydney.
- Åkerlind, G. S. (2005). Variation and commonality in phenomenographic research methods. *Higher Education Research & Development*, 24(4), 321–334. <https://doi.org/10.1080/07294360500284672>.
- Akram, T., Lei, S., Haider, M. J., & Hussain, S. T. (2020). The impact of organizational justice on employee innovative work behavior: Mediating role of knowledge sharing. *Journal of Innovation & Knowledge*, 5(2), 117-129. [In Persian]
- Alizadeh, R., Ahmadi, F., & Karimi, H. (2017). Investigating the relationship between social capital and organizational culture in schools. *Journal of Educational Management*, 9(3), 45-62.

- Birasnav, M., Gantasala, S. B., Gantasala, V. P., & Singh, A. (2023). Total quality leadership and organizational innovativeness: the role of social capital development in American schools. *Benchmarking: An International Journal*, 30(3), 811-833.
- Coleman, J. (1988). "The foundations of social theory". New York: Harvard University Press.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*, 94, S95-S120.
- Davudi, A., & Rasouli, M. R. (2019). Barrasi-ye Ta'sir-e Sarmayehha-ye Farhangi va Ejtema'i bar Esteqrar-e Modiriyat-e Danesh dar Daneshgahha va Aeye-ye Motlub baraye An (Motale'e-ye Muredi: Daneshgah-e Azad-e Eslami-ye Shahr-e Tehran) [Investigating the Impact of Cultural and Social Capitals on the Establishment of Knowledge Management in Universities and Presenting an Ideal Model for It (Case Study: Islamic Azad University of Tehran)].
- Dika, S. L., & Singh, K. (2022). Applications of social capital in educational literature: A critical synthesis. *Review of Educational Research*, 92(5), 735-773.
- Dufur, M. J., Parcel, T. L., & Troutman, K. P. (2013). Does capital at home matter more than capital at school? Social capital effects on academic achievement. *Research in Social Stratification and Mobility*, 31, 1-21.
- Farahmandpur, M. (2021). Barrasi-ye Rabete-ye Bein-e Sarmayeh-ye Ejtema'i ba Asarbakhshi-ye Mo'allemān [Investigating the Relationship between Social Capital and Teachers' Effectiveness], Avalin Konferanse-ye Melli-ye Motale'at-e Karbord dar Fara'yandha-ye Ta'lim va Tarbiyat, Bandar Abbas. [In Persian]
- Ferris S., Javakhadze D, and Rajkovic, T. (2017). The International Effect of Managerial Social Capital on the Cost of Equity, *Journal of Banking and Finance*, 74(4):69-84.
- Fullan, M. (2014). *The Principal: Three Keys to Maximizing Impact*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Haj Rahimi Varnousfaderani, Z., & Barchkhor, Z. (2021). Pishbini-ye Hemayat-e Ejtema'i-ye Edarakshode-ye Danesh-Amuzane-ye Motavassete-ye Dovvom bar Asas-e Sarmayeh-ye Ejtema'i dar Bohrane-ye Hamah-Giri-ye Covid-19 [Predicting Perceived Social Support of Secondary School Students Based on Social Capital in the Covid-19 Pandemic Crisis], Avalin Konferanse-ye Beynolmelali-ye Olume Tarbiyati, Ravanshenasi va Olume Ensani. [In Persian]
- Halstead, J. M., Deller, S. C., & Leyden, K. M. (2022). Social capital and community development: Where do we go from here?. *Community Development*, 53(1), 92-108.
- Hargreaves, A., & Fullan, M. (2012). *Professional capital: Transforming teaching in every school*. Teachers College Press.
- Heidari, A. A. (2021). Rabete-ye Bein-e Hosh-e Hejani va Sarmayeh-ye Ejtema'i ba Rezayat-e Shoghl-e Mo'allemane-ye Tarbiyat-e Badani (Mored-e Motale'e: Ostan-e Alborz) [The Relationship Between Emotional Intelligence and Social Capital with Job Satisfaction of Physical Education Teachers (Case Study: Alborz Province)], Chaharmin Konferanse-ye Melli-ye Olume Varzeshi, Tarbiyat-e Badani va Salamat-e Ejtema'i, Tehran. [In Persian]
- Hassanvandian, Ali, Ranjbar, Iraj & Beheshtinia, Idris. (2024). Social capital and its function as the basic basis of the process of growth, progress and development (with emphasis on Iran). *Interdisciplinary studies of strategic knowledge*
- Kanjakav Manfard, A. R., & Maharat, M. (2022). Vakavi-ye Ta'sir-e Sarmayeh-ye Ejtema'i bar Gerāyesh-e Karāfarinane, Khalāqiyat va Amalakard-e Daneshgah ba Naqdesh-e Miyanjee-ye Modiriyat-e Danesh [Analyzing the Effect of Social Capital on Entrepreneurial Orientation, Creativity and University Performance with the Mediating Role of Knowledge Management], Faslname-ye Amuzesh-e Olume Daryayi, 19, 8-100. [In Persian]
- Khubchehra, M., Akbari, A., Pourshafei, H., & Charabin, M. (2019). Shenaseyi va Olaviyatbandi-ye Ab'ad va Mu'alfehha-ye Amurzesh va Parvareh-e Ostandard [Identification and Prioritization of Dimensions and Components of Standard Education and Training], Faslname-ye Rahbari va Modiriyat-e Amuzeshi, 13(2), 8-13.
- Leana, C. R., & Pil, F. K. (2006). Social capital and organizational performance: Evidence from urban public schools. *Organization Science*, 17(3), 353-366.
- Leana, C. R., & Pil, F. K. (2019). Social capital and organizational performance: Evidence from urban public schools. *Educational Administration Quarterly*, 55(4), 601-638.
- Lee, D. H., & Nie, Y. (2017). Teachers' perceptions of school social capital and their commitment to students. *Teaching and Teacher Education*, 64, 54-65.
- Lenek, J., & Amponsah- Tawiah, K. (2016). "Mitigating occupational stress: The role of psychological capital". *Journal of Workplace Behavioral Health*, 31 (4), 189-203.
- Lin, N. (1999). Building a network theory of social capital. *Connections*, 22(1), 28-51.
- Lin, N. (2017). Building a network theory of social capital. In *Social capital* (pp. 3-28). Routledge.

- Linick, M., et al. (2016). "Social capital and teacher collaboration: The mediating role of school management". *Journal of Educational Administration*, 84(1), 26-35.
- Mahakhari, Behieh & Mohammadi, Chenour. (2024). Social capital is the missing link of educational effectiveness. *Psychological Studies and Educational Sciences (Nagareh Institute of Higher Education)*, 111(6), 237-252.
- Marton, F. (2004). Phenomenography: A research approach to investigating different understandings of reality. In *Qualitative research in education* (pp. 141-161). Routledge.
- Marton, F., & Booth, S. (1997). *Learning and awareness*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Mayger, L. K., & Hochbein, C. D. (2021). Growing connected: Relational trust and social capital in community schools. *Journal of Education for Students Placed at Risk (JESPAR)*, 26(3), 210-235.
- Midian, M., & Pourashkafti, M. E. (2019). Pishbini-ye Hemayat-e Ejtema'i-ye Daneshju'yan bar Asas-e Mu'allefehha-ye Sarmayeh-ye Ejtema'i va Sarmayeh-ye Ravanshenakhti dar Bohrane-ye Hamehgiri-ye Korona [Predicting Students' Social Support Based on Components of Social Capital and Psychological Capital in the Corona Pandemic Crisis], *Pazhuheshha-ye Ravanshenasi-ye Ejtema'i*, 10(39), 1.
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (2010). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of Management Review*, 23(2), 242-266.
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of management review*, 23(2), 242-266.
- Noori, A., Rafiei, B., & Aliabaadi, A. (2020). Investigating the role of social capital in improving the performance of school principals. *Journal of Educational Management*, 11(4), 123-146. [In Persian]
- Penuel, W. R., Riel, M., Krause, A., & Frank, K. A. (2019). Analyzing teachers' professional interactions in a school as social capital: A social network approach. *Teachers College Record*, 121(5), 1-24.
- Putnam, R. D. (1995). Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *PS: Political science & politics*, 28(4), 664-683.
- Putnam, R. D. (2019). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and schuster.
- Sayadi, Y. & Salimani, H. (2020) Perception of lived experiences of elementary school teachers from successful school principals in crisis situations. *School Administration*, 8(3), 173-149.
- Trigwell, K. (2006). Phenomenography: An approach to research into geography education. *Journal of geography in higher education*, 30(2), 367-372. <https://doi.org/10.1080/03098260600717489>.
- Tsai, W., & Ghoshal, S. (1998). Social capital and value creation: The role of intrafirm networks. *Academy of management Journal*, 41(4), 464-476.
- Van Sloot, L., et al. (2013). "Assessing the role of principals' social capital in student learning". *Educational Research Quarterly*, 67(3), 12-28.
- Wasko, M. M., & Faraj, S. (2015). Why should I share? Examining social capital and knowledge contribution in electronic networks of practice. *MIS quarterly*, 29(1), 35-57.
- White, M. J. (2000, December). Generation status, social capital, and the routes out of high school. In *Sociological Forum* (Vol. 15, pp. 671-691). Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers.
- Zarei, M., Sadeghi, A., & Mohammadi, H. (2018). Examining the relationship between social capital and knowledge management in schools. *Quarterly Journal of Research in Educational Systems*, 13(2), 75-92. [In Persian]